

Jakša Raguž, *Kostrići, najtužnije selo u Hrvatskoj* (Majur; Zagreb: Općina Majur; Hrvatski institut za povijest, 2016), 322 str.

Godine 2016. u izdanju Hrvatskoga instituta za povijest i Općine Majur objavljena je znanstvena monografija *Kostrići, najtužnije selo u Hrvatskoj*. Autor dr. sc. Jakša Raguž istaknuti je povjesničar Domovinskoga rata s nizom objavljenih znanstvenih i stručnih članaka s tematikom Domovinskoga rata, posebice na Banovini. Ova knjiga nastavak je autorova interesa i rada na temama suvremene povijesti hrvatskoga Pounja.

Knjiga je podijeljena na trinaest poglavlja, a iza njih slijede prilozi. U uvodnom poglavlju, "Umjesto uvoda – Slika s tavana" (str. 7 – 10), načelnica Općine Majur Klementina Karanović objašnjava kako je došlo do ideje o nastanku monografije i suradnje s autorom dr. Jakšom Ragužom te razjašnjava fotografiju s naslovne stranice. Riječ je naime o jedinoj sačuvanoj (iako teško oštećenoj) i za potrebe knjige pronađenoj fotografiji Ane Kozić ispred obiteljske kuće Kozića koja je 1991. postala masovna grobnica dviju obitelji.

U prvom poglavlju, "Kostrići – prostor i ljudi" (str. 11 – 74), autor daje osnovne geografske podatke te informacije o administrativnoj, gospodarskoj, obrazovnoj i vjerskoj vezanosti Kostrića za Majur i Kostajnicu. Zatim donosi povijesni pregled od arheološkoga lokaliteta Unka do prvih spomena imena naselja Kostrić na zemljovidima iz XIX. stoljeća i u Matici krštenih kostajničke župe 1839. godine. Potom saznajemo o podrijetlu imena sela i najstarijim prezimenima u selu. Autor ukratko daje sliku demografskih kretanja sela u drugoj polovini XX. stoljeća. Tijekom Drugoga svjetskog rata poginulo je sedamnaest seljana, a nagla depopulacija u drugoj polovini XX. stoljeća, prema autoru, rezultat je politike Skupštine općine Hrvatska Kostajnica.

U drugom poglavlju, "Srpska pobuna i agresija" (str. 75 – 86), autor nas uvodi u vrijeme demokratskih promjena na području kostajničke općine. U to su vrijeme Kostrići bili izvan svih događanja, u selu nije održan ni jedan skup niti je bilo političkoga aktivizma. Na razini općine premoćno pobjeđuje Savez komunista Hrvatske – stranka demokratskih promjena. U vrijeme izbora u općini Hrvatska Kostajnica nisu postojale stranke s hrvatskim predznakom. Ujesen 1990. izbili su veliki nemiri na području Banovine, tijekom kojih su srpski prosvjednici provalili u policijske stanice u Glini, Dvoru na Uni i Petrinji i oteli oružje. Nakon tih nemira zaredale su terorističke aktivnosti, pri čemu je često dolazilo do paljevine, upotrebe eksploziva i vatrenoga oružja. Autor iznosi da su te okolnosti dovele do naoružavanja manjih skupina hrvatskoga stanovništva na Banovini u organizaciji Hrvatske demokratske zajednice. Raguž zatim izlaže kronologiju događaja u općini Hrvatska Kostajnica tijekom 1991., od pripajanja općine Srpskoj autonomnoj oblasti (SAO) Krajini u ožujku, početka oružanih napada i vojnoga organiziranja Srba po proglašenju neovisnosti Republike Hrvatske i vremena kada općinsko rukovodstvo napušta grad Hrvatsku Kostajnicu. Dalje je prikazan tijek oružanih sukoba za sela u zaleđu Hrvatske Kostajnice kao i za sam grad.

U poglavlju "Okupacija" (str. 87 – 108) autor prikazuje završne borbe za grad i okolna hrvatska sela. Dan je temeljiti kronološki pregled djelovanja pobunjenih Srba i okupacije sela Mračaj, Kostrići, Selište, Graboštani, Stubalj i Majur te potom i Hrvatske Kostajnice i Hrvatske Dubice.

Autor se u četvrtom poglavlju, "Šareni" (str. 109 – 122), fokusirao na rad Jedinice milicije za posebne namjene (JMPN) "Kaline". Radilo se o jedinici specijalne milicije Sekretarijata unutrašnjih poslova SAO Krajine za područje općine Kostajnica koja je od početka kolovoza 1991. sudjelovala u svim akcijama okupacije hrvatskih sela u kostajničkoj općini i dijela hrvatskih sela oko Sunje. Prikazan je ustroj, smještaj i funkcioniranje jedinice. No najveću pozornost autor je posvetio brojnim zločinima po kojima je JMPN "Kaline" bila poznata na Banovini. Ovdje možemo izdvojiti masakre u Kostrićima, Baćinu i Hrvatskoj Dubici.

Na početku petoga poglavlja, pod naslovom "Kostrići – 15. studenog 1991." (str. 123 – 150), autor analizira razne moguće motive za zločin u Kostrićima, od kojih su se neki tijekom vremena pojavili kao glasine i nagađanja. Riječ je o širokom rasponu eventualnih motiva poput pogibije nekoga od pobunjenih Srba, prilici za iskazivanje novih članova specijalne jedinice milicije Svetozara Borojevića, eventualnom pronalasku ili glasinama o pronalasku oružja skrivenog u selu. No ni za što od toga nisu pronađeni dokazi. Analizirajući situaciju na Banovini u studenom 1991., autor iznosi tezu da je u pozadini zločina borba za vlast predsjednika Vlade SAO Krajine Milana Babića i ministra unutarnjih poslova Milana Martića, koja je vrhunac doživjela u to vrijeme. Zatim autor na temelju fragmentarnih izvora kao što su provedene istrage generala Jugoslavenske narodne armije Nikole Biukovića i struktura Teritorijalne obrane Kostajnice daje kronologiju toga dana u Kostrićima. Ukupno je 15. studenoga u selu ubijeno petnaest mještana. Najstarija žrtva imala je 93, a najmlađa dvije godine. U zločinu je sudjelovao dio JMPN "Kaline".

Izvor za rekonstrukciju su i svjedoci: Nikola Bunjevac, jedini preživjeli zatečeni stanovnik sela, koji se sakrio u obližnjoj šumi, te Zlatko Jurić. Tom se osobom bavi sljedeće poglavlje, pod naslovom "Tragična sudbina Zlatka Jurića" (str. 151 – 158). Riječ je o stanovniku susjednoga sela Majura koji se sa ženom i dvoje male djece tijekom ratnih zbivanja povukao u Kostriće k svojoj majci jer su zabačeni Kostrići, za razliku od Majura, Stublja i Graboštana na prometnici Hrvatska Kostajnica – Sunja – Sisak, bili pošteđeni ratnih djelovanja. Sam pokolj u selu Jurić je pratio skriven u šumi. Psihički rastresen nakon saznanja da su mu ubijena djeca, žena i majka, nakon nekoliko dana predao se u Stanicu javne sigurnosti u Kostajnici, gdje je prema svjedocima mučen, te se odonda vodi kao nestala osoba.

U sedmom poglavlju, "Zbivanja u tjednima nakon zločina" (str. 159 – 182), opisani su dani u drugoj polovini studenoga, tijekom kojega je većina preostalih Hrvata shvatila da za njih nema mjesta u SAO Krajini, pa su se preko Bosanske Kostajnice pokušavali domoći slobodnoga teritorija, pri čemu ih je nekoliko ubijeno.

"Istraga generala Biukovića" naslov je osmoga poglavlja (str. 183 – 200). Nekontrahirana djelovanja postrojbe Steve Borojevića, među kojima su i masovna ubojstva Hrvata, počela su nailaziti na reakcije u civilnim i vojnim strukturama pobunjenih Srba. Autor daje pregled djelovanja sigurnosnih službi Jugoslavenske narodne armije i Teritorijalne obrane u istrazi kriminalnih djelatnosti Borojevića i njegove jedinice. Opisuje "pravosudnu farsu" istražnih i sudskih organa u Glini, koji su odustali od čitavoga slučaja i osumnjičene oslobodili. U ovom poglavlju možemo pratiti i postupak brisanja hrvatskih sela kostajničke općine iz Registra naseljenih mjesta, što je bio konačni korak etničkoga čišćenja Banovine pod vlasti pobunjenih Srba.

Devetim poglavljem, "Kostrići nakon oslobođenja" (str. 201 – 206), završava opis razdoblja vlasti pobunjenih Srba i počinje rekonstrukcija događaja nakon oslobođenja ovoga područja. Opisani su prvi susreti s napuštenim i zaraslim selom te stanje zatečenih objekata.

U desetom poglavlju, "Ekshumacije i identifikacije" (str. 207 – 240), autor je opisao dvije ekshumacije provedene 1996. i 1997. u Kostrićima i dao detaljan pregled njihovih nalaza. Pronađeno je sedmero ubijenih stanovnika, a za ostalima se još traži.

Kroz jedanaesto poglavlje, "Pokušaj obnove sela i podizanje spomen-obilježja" (str. 241 – 254), Raguž prilaže pregled planova i pokušaja obnove objekata, infrastrukture i povratka života u Kostrićima.

U poglavlju "Zločin (i kazna?)" (str. 255 – 262), citirajući Konvenciju o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida Ujedinjenih naroda, autor zaključuje da je u zločin u Kostrićima po svim stavkama Konvencije genocid. Raguž zatim navodi da je slučaj Kostrića bio značajan argument u dokazivanju genocida u tužbi Republike Hrvatske na Međunarodnom sudu pravde Ujedinjenih naroda u Haagu protiv Savezne Republike Jugoslavije. U ovom poglavlju možemo pratiti i tijek istrage koju Policijska uprava Sisak provodi još od prosinca 1991. godine.

U posljednjem, trinaestom poglavlju, "Kostrićka knjiga mrtvih" (str. 263 – 281), fotografijom i kratkim tekstom predstavljeno je pojedinačno svih šesnaest žrtava. Na taj je način autor želio žrtve prikazati kao osobe, da bi izbjegao da se spominju samo kao statistički broj.

Na kraju knjige nalaze se prilozi s preslikom različitih dokumenata o Kostrićima i kostajničkom kraju. Kroz cijelu knjigu autor je priložio brojne preslike starih topografskih karata, starih fotografija žitelja ovoga sela, preslike dokumenata i novinskih članaka koji prate rad vlasti pobunjenih Srba, fotografije načinjene za "Istraživanje i utvrđivanje stanja etnoloških spomenika u cilju njihove zaštite na području Republike Hrvatske" koje su proveli etnolozi i arhitekti 1987., čime je barem na fotografijama sačuvan predratni izgled sela.

Ova znanstvena monografija važan je i za sada relativno rijedak historiografski prilog istraživanju Domovinskoga rata na području Banovine. Osim toga, prikazan je razvitak i tragičan kraj Kostrića u cijelom trajanju. Nakon čitanja ove knjige stječe se dojam da je autor nastojao, i u tome uspio, od potpunoga zaborava sačuvati selo i stanovnike Kostrića te tako poništiti rezultat zbog kojega je provedeno masovno ubojstvo, potpuno uništenje sela i brisanje Kostrića s popisa naselja.

JURAJ SEKULA